

Ekumena u Srednjoj i Istočnoj Europi

Od konfrontacije do kooperacije?

Tjedan dana nakon što je Kongregacija za nauk vjere objavila dokument *Dominus Jesus* (vidi hrvatski prijevod, *Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve*, KS, Zagreb, 2000.), koji je izazvao burne ekumenske komentare, održan je od 14. do 16. rujna u Freisingu kod Münchena međunarodni kongres o međukonfesionalnom dijalogu: "Konfrontacija ili kooperacija? Ekumena u Srednjoj i Istočnoj Europi". Bila je to samo slučajna podudarnost jer Renovabis (utemeljen 1993.) - djelo solidarnosti njemačkih katolika s ljudima u Srednjoj i Istočnoj Europi - već četvrtu godinu za redom upriličuje međunarodne skupove o životnim pitanjima kršćana i Crkva na Istoku i Zapadu našega kontinenta, dajući tako svoj prinos boljemu međusobnom upoznavanju i razumijevanju te tješnjem povezivanju kršćanskih Crkava u procesu europske integracije (usp. izvješće o prošlogodišnjemu skupu u: CuS 34 [1999], 383-387). Ovogodišnji kongres u Freisingu kao već poznati forum razmjene iskustava, rasprave i traženja perspektiva za život Crkve okupio je više od 340 sudionika iz 21 zemlje. Bili su to predstavnici Crkava i crkvenih ustanova, teoloških učilišta, društveno-politički angažirani kršćani, zatim predstavnici medija, dobrotvornih ustanova koje surađuju s Renovabisom poput Kirche in Not /Ostpriesterhilfe, Caritas international i raznih drugih udruga i dijecezanskih ustanova. Među tridesetak predavača koji su nastupili u kraćim priopćenjima ili dužim izlaganjima, ističu se visoko rangirani crkveni čelnici,

profesori, ekumenski angažirani radnici i drugi predstavnici Katoličke crkve, Grko-katoličke, pravoslavnih i protestantskih Crkava iz zemalja srednje i istočne Europe te Njemačke kao zemlje domaćina. Organizator je ovaj put za temu odabrao osjetljivo i vrlo aktualno pitanje sadašnjih ekumenskih odnosa u pojedinim Crkvama kako bi pospješio njihovo unapređenje i daljni razvoj.

Možda je našoj javnosti manje poznato da Renovabis svojim značajnim sredstvima i raznovrsnim programima potpomaže obnovu crkvenoga života ne samo u rimokatoličkim mjesnim crkvama tranzicijskih zemalja nego svoju pomoć pruža jednako tako tamošnjim grkokatoličkim, pravoslavnim i evangeličkim crkvama. U tom radu nužno se nameće zadaća unapređenja ekumenske suradnje. Međukonfesionalni su odnosi u nekim regijama dosta dobri, u drugima pak zbog crkveno-povijesnih i političkih čimbenika opterećeni snažnim napetostima, kao primjerice u Ukrajini. Katolička crkva u Njemačkoj je preko svojega djela solidarnosti prepoznala važnost napora da se na ekumenskom polju na europskom Istoku smanje napetosti, započne istinski dijalog te izgrađuje međusobno povjerenje i razumijevanje. Time želi dati svoj prinos povezivanju ne samo Crkava nego i kultura, naroda i država na našem još uvijek i nakon pada željezne zavjese podvojenom i podijeljenom kontinentu.

Izabrani su dakako pojedini vidovi ekumenizma i neke zemlje koje su od posebnog značenja za razvoj ekumenskih odnosa u postkomunističkim državama. U svom je pozdravu predsjednik Izvršnog odbora Renovabisa pomoćni biskup iz Trieria Leo Schwarz pozvao Crkve da u ovoj razmjeni iskustava iznađu rješenja i konkretne prijedloge za razvoj međucrkvениh odnosa u Srednjoj i Istočnoj Europi. Aludirajući na temu kongresa, naglasio je da nam valja prevladati konfrontaciju uvjetovanu stoljetnim otuđenjem crkvenih tradicija na Istolu i Zapadu i tijekom komunističke vladavine te razviti međukonfesionalnu suradnju i povjerenje. "Ovdje smo svi mi više kao oni koji slušaju, a manje kao oni koji druge uče". Uvodno slovo održao je mjesni biskup i domaćin na čijem se terenu nalazi sjedište Renovabisa Friedrich kardinal Wetter, nadbiskup Münchena i Freisinga i član Međunarodne pravoslavno-katoličke komisije za teološki dijalog. Kardinal Wetter je istaknuo ulogu Renovabisa kao graditelja mostova prema Istoku koji svojom raznolikom pomoću na crkvenom i socijalnom području kao i na području školstva povezuje ljude, potiče suradnju, pomaže ublažiti nevolje i zauzima se da podijeljena Europa pronade put k jedinstvu. Naglasio je da Renovabis pomaže kršćanskoj braći i sestrama bez obzira na crkvenu pripadnost. Pomoć nije nikakva milostinja, nego je izraz "naklonosti i ljubavi u kojoj se u istom dostojanstvu susreću

onaj koji prima i onaj koji daje". Na kraju je poželio da predstavnici Istoka i Zapada prodube svoje ljudske kontakte, da prevladamo barem neke podjele i odstranimo zapreke na putu prema jedinstvu. Istinu valja uvijek u ljubavi naviještati i živjeti.

Prvo izlaganje održao je biskup Walter Kasper, tajnik Papinskoga vijeća za promicanje jedinstva kršćana (Rim). On je trezveno, dijaloški pa i samokritički dao pregled sadašnjega stanja dijaloga između pravoslavnih Crkava i Katoličke crkve. Predavanje je odisalo duhom Drugoga vatikanskog sabora, zračilo umjereni optimizam i otvorenost, ističući da nam je u traženju jedinstva zacijelo potrebno puno vremena i velika strpljivost. Na određeni način ono je dalo ton i smjer cijelom kongresu. Kasper je pošao od kratke definicije da je ekumena zapravo duhovna "razmjena darova". Crkveni raskol je ne samo nedostatak za one odijeljene od nas nego i nama priječi da ostvarimo pravi katolicitet. Zatim je u četiri točke kratko obradio zadanu temu, ističući da su katolici i pravoslavni teološki gledano vrlo bliski, ali su kulturološki zbog različitih tradicija međusobno jedni drugima strani. Najprije je orisao dugi povijesni razvoj međusobnog otuđenja, koje je započelo još prije službenog raskola u jedanaestom stoljeću, a definitivno dostiglo svoj vrhunac u 18. stoljeću, kad je Rim počeo misionirati na Istoku i osnivati Grko-katoličke crkve, a patrijarsi Carigrada, Aleksandrije i Jeruzalema nato katolike proglasili nekrštenima i njihove sakramente nevaljanima. Zatim je Kasper prešao na pitanje zajedničke baštine u različitim tradicijama. Prvotne teološke razlike između Rimske i Istočne crkve postupno su se u povijesnom kontekstu pretvorile u dogmatske osobito s obzirom na nauku o Duhu Svetomu i o primatu rimskoga biskupa. U trećoj točki prikazao je povijest ekumenskog približavanja počevši od pojave ekumenskog pokreta, a osobito nakon II. vatikanskog sabora. Trenutačno je zastoj u dijalogu zbog različitih gledišta na status Grko-katoličkih crkava i pitanje papinskog primata. U četvrtom dijelu Kasper je iznio neke perspektive za budućnost, navodeći pet točaka gdje Crkve mogu učiti jedne od drugih i u razmjeni darova međusobo se obogaćivati. Na kraju je izrazio nadu da ćemo nakon ostvarenog jedinstva u različitosti tijekom prvog tisućljeća, pa raskola, odvajanja i suprotstavljanja u drugom tisućljeću ipak u trećem tisućljeću pronaći pomireno jedinstvo u različitostima.

I ovaj put se raspravljalo o odnosu Crkava u Bosni i Hercegovini i Srbiji. S katoličke strane kratko je izlaganje podnio prof. Niko Ikić iz Sarajeva, dok je izostalog predstavnika Srpske pravoslavne crkve iz Beograda na skupu zamijenio jedan đakon te Crkve. Ipak su težište zanimanja bili ekumenski odnosi u druge tri zemlje: Bjelorusiji,

Rumunjskoj i Poljskoj. Katolički, pravoslavni, grkokatolički, odnosno protestanski biskupi tih zemalja iznosili su u kratkim izvješćima svoje viđenje ekumenskih odnosa, probleme i napredak u dijalogu te u raspravi odgovarali na postavljena pitanja.

Kao i na dosadašnjim kongresima, jedno je popodne bilo predviđeno za rad u skupinama. Priređivači su nam ponudili šest zanimljivih tema i odredili moderatore te po nekoliko stručnjaka s dotičnog tematskog područja koji su trebali jamčiti kvalitetne rasprave. Teme su bile sljedeće: 1. Grko-katolici, katolici i pravoslavni u Ukrajini, 2. Pravoslavni i katolici u Rusiji: stare sumnje ili novo povjerenje, 3. Crkve na jugoistoku Europe - graditelji mostova između kultura, 4. Ekumenski dijalozi u sjeni komunizma i njihova današnja relevantnost, 5. Charta oecumenica za suradnju između Crkava u Europi, 6. Duhovnost kao most između Istoka i Zapada. Odlučio sam se za petu radnu skupinu, u kojoj se našla nekolicina nas hrvatskih predstavnika, drugi su očito bili u trećoj radnoj skupini. Privuklo me zapravo pitanje tzv. *Chartae oecumenicae*, o čijem su nastanku, cilju i problemima govorili stručnjaci: dr. Aldo Giordano, glavni tajnik Vijeća europskih biskupskih konferencija (CCEE) iz St. Gallena (okuplja 34 katoličke biskupke konferencije Europe) i prof. dr. Viorel Ionita, tajnik Konferencije europskih crkava (KEK) iz Ženeve (okuplja 125 protestantskih i pravoslavnih crkava). Ulogu moderatora preuzeo je dr. Stefan Vesper, meni poznat iz tajništva CCEE-a i pripreme Drugoga europskog ekumenskog skupa u Grazu. Vesper je odnedavno izabran za predsjednika Centralnog komiteta njemačkih katolika. Ovdje se najprije moglo nešto više doznati o suradnji ovih dviju institucija CCEE-a i KEK-a i njihovim zajedničkim projektima, primjerice o najavljenom Europskom ekumenskom susretu u travnju 2001., tj. za Uskrs, koji razne Crkve iduće godine slave na isti datum. Tada se naime očekuje da će biti potpisana *Charta oecumenica*. Drugi značajan zajednički projekt jest spomenuta *Charta*, čiji smo sadašnji nacrt svi dobili na uvid i raspravu. Nastala je iz svijesti da Crkve ne mogu dati vjerodostojne odgovore na temeljne probleme ljudi današnjega vremena ako ne ostvare veći stupanj jedinstva, pa je i ovaj dokument plod toga nastojanja. On je zamišljen kao jedan instrument Crkava u Europi, koji će im pomoći da odgovorno pristupe glavnim problemima ljudi. Zato *Charta* uzima u obzir neke važne točke iz sadašnjih odnosa među Crkvama nakon pada komunizma, ali su u njoj prisutne i klasične teme u prijeporu, zapravo želi uvesti novi obrazac razmišljanja i djelovanja u ekumenskim odnosima. Prisutni su iznijeli cijeli niz primjedaba na nedorečenosti i općenitosti sadašnjega teksta *Charte* počevši od formulacije "obvezujemo se", koja se u tekstu 37

puta ponavlja. Ova kao i druge nejasne formulacije svjedoče o kompleksnosti situacije u odnosima među Crkvama i o velikim poteškoćama da se postigne suglasje čak i u nekim bitnim stvarima vjere. Međutim, već i samo nastojanje da se izradi jedan ovakav ekumenski kodeks ponašanja upućuje na činjenicu da ekumenizam u zapadnim zemljama danas više nije stvar samo pojedinih entuzijasta nego da je njime zaokupljena većina vjernika i teologa. To je nova situacija, s kojom računava i *Charta*, potičući na svoj način zaokret u dosadašnjem ekumenskom dijalogu i praksi.

Kako se moglo nazreti iz referata, rasprava i radnih skupina, stanje ekumenskih odnosa u Srednjoj i Istočnoj Europi negdje je između polova konfrontacije i kooperacije. Od zemlje do zemlje postoje velike razlike glede napretka u međucrkvenom dijalogu. Neki su prilozi bili prožeti brigom kako kod još uvijek proširenog sumnjičenja i tradicionalnih predrasuda prevladati konfrontaciju među Crkvama (Rusija, Ukrajina). No bilo je i ohrabrujućih pozitivnih svjedočanstava o uspješnoj ekumenskoj suradnji različitih konfesija (Rumunjska). Nasuprot toj diferenciranoj slici, u medijima i javnosti još uvijek prevladavaju klišeji o pravoslavnima kao antiekumenistima, a katolicima kao širiteljima prozelitizma. Katolički sugovornici unijeli su značajan moment u raspravu, ističući model budućeg jedinstva Crkava kao jedinstva u legitimnoj različitosti i ekumenizma kao razmjene darova (Kasper). No i visoki su pravoslavni predstavnici dali do znanja da oni traženje jedinstva kršćana smatraju temeljnom zadaćom Crkve, što je nedavno prihvatila i Sinoda Ruske pravoslavne crkve. Ta su stajališta od velike važnosti za daljni ekumenski razgovor. Kako se moglo čuti od metropolita Filareta iz Minska (Bjelorusija) i metropolita Daniela (Rumunjska), ovaj novi stav njihove Crkve nije samo na papiru nego se očituje u konkretnim koracima u ekumenskoj praksi.

Drugo pitanje koje se često kao crvena nit provlačilo kroz mnoge intervjue odnosi se na problem unijata, tj. grko-katoličkih Crkava i s tim u svezi prigovor katolicima da vrše prozelitizam. Ta dva neriješena problema cijelo desetljeće opterećuju ekumenske kontakte. Neki pravoslavni predstavnici dovode u pitanje samu egzistenciju unijata i shvaćaju ih kao zapreku ekumenskom napretku, osobito u kontekstu ponovnog oživljavanja s Rimom sjedinjenih crkava nakon demokratskog preokreta devedesetih godina. Kako je sam biskup Kasper naglasio, Međunarodna pravoslavno-katolička teološka komisija došla je do zajedničkog stava (Balamand, Libanon 1993.) da istočne Crkve sjedinjene s Rimom imaju pravo postojati, no takozvano unijaćenje danas nije više metoda da se postigne jedinstvo Crkve. Danas se priznajemo

sestrinskim Crkvama, zato treba odbaciti prozelitizam. No ovo stajalište nisu prihvatile niti do danas prihvaćaju sve pravoslavne Crkve. Neke su se i na kongresu pozivale na tzv. svoje kanonsko područje.

Postalo je također razvidno da su sadašnji problemi u međucrkvanim odnosima rezultat nekoliko čimbenika, ponajprije dakako naslijeđenog stoljetnog otuđenja među Crkvama zapadno-katoličke i bizantske tradicije, no neke predrasude svjesno je poticala i polustoljetna komunistička propaganda, koja je pokušala poticati jednu Crkvu protiv druge. Nadalje, slaba teološka izobrazba, premalo kvalificiranih teoloških stručnjaka, nedostatak teoloških škola i akademija daljna su prepreka napretku u međucrkvenom dijalogu u Srednjoj i Istočnoj Europi i objektivnom iznošenju kako vlastitog nauka vjere tako i nauka drugih konfesija. Zato Renovabis, kako je na kraju istaknuo P. Hillengass, već dobrano surađuje u financijskoj potpori teoloških fakulteta, akademija i sjemeništa kod svih triju konfesija i ubuduće će to pojačano činiti. Očito, dobra teološka izobrazba nije važna samo za ekumenski dijalog nego i za navještaj evanđelja u velikim dijelom rascrkvjenim društvima u tim zemljama. No ne treba zaboraviti da za razvoj ekumenskih odnosa često ne malu ulogu imaju čisto neteološki, kulturni čimbenici i naslijeđeno nepovjerenje. Stoga mi se ovakvo ulaganje u duhovnu i teološku izobrazbu čini pravom i autentično kršćanskom službom u promicanju jedinstva. Za svaku je pohvalu nadalje da Katolička crkva u ponovno ujedinjenoj Njemačkoj, zemlji s bogatim ekumenskim iskustvom iz koje je u prošlosti poteklo puno zla i patnje, za okolne narode sada nakon pada komunizma preuzima ulogu predvodnika u zbližavanju, povezivanju i pružanju svekolike pomoći svojim istočnim i jugoistočnim susjedima.

Europa sve više srasta u cjelinu. Europski integracijski procesi trenutačno se odvijaju osobito na političkom i gospodarskom području. O posljedicama ove europske integracije za Crkvu i društvo u Srednjoj i Istočnoj Europi kao i za međucrkvene odnose raspravljat će se na 5. međunarodnom kongresu Renovabis iduće godine (od 30. kolovoza do 1. rujna 2001.). Drago mi je bilo čuti od domaćina da je takozvano proširenje Europske unije na Istok ("Ost-erweiterung") zapravo europeizacija dosad pretežito zapadno-europski orijentirane EU.

Na kongresu su katolici i pravoslavni odvojeno slavili euharistiju. No drugu je večer Emmanuel Jungclaussen OSB, opat iz opatije Niederaltaich, s nekoliko svoje subraće benediktinaca uz milozvučno pjevanje malog mješovitog zbora u drevnoj freisinškoj katedrali za sve sudionike predvodio večernju u bizantskom obredu.

Iste večeri u povodu 70. rođendana patera Eugena Hillengassa DI, koji od početka uspješno vodi Renovabis, njegovi su suradnici upriličili slavljeniku svečanu akademiju. Pohvalni govor održao je Joachim kardinal Meisner (Köln), a čestitke je uz glazbene točke između ostalih izrekao metropolit Filaret. Ovogodišnji je kongres zacijelo dao nov poticaj dijalogu u Srednjoj i Istočnoj Europi. Bilo je dojmljivo, a ponekad i dirljivo vidjeti kako možda prvi put za istim stolom pred međunarodnim forumom otvoreno i tolerantno zajednički raspravljaju katolički biskupi (bila su osmorica, a među njima poljski nadbiskup iz Opolea Alfons Nossol, zatim Stanislav Hočevar pomoćni biskup beogradski i dr.), grko-katolički (prisutna su bila dva biskupa) i pravoslavni episkopi (bila su čak petorica, primjerice već spomenuti metropolit Filaret iz Minska, Bjelorusija; metropolit Daniel iz grada Iasi, Rumunjska, nadbiskup Jeremiazs iz Wroclawa, Poljska).

Na kongresu su sudionici mogli kupiti prošlogodišnji zbornik radova (3. Internationaler Kongres Renovabis 1999: "Wende-Zeit: Wie Christen Europa verändern", vlastito izdanje, cijena 19,80 DM), ostale zbornike i neka izdanja autora tematski povezanih s djelovanjem Renovabisa te promidžbene materijale i prospekte o aktivnostima ove udruge. Iako je službeni jezik bio njemački, zbog nazočnosti većeg broja sudionika iz Rusije, Bjelorusije i Rumunjske bilo je uređeno simultano prevođenje s njemačkog na ova dva jezika i obrnuto.

Nediljko A. Ančić